

4. МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА: ПОЛІВЕКТОРНІСТЬ СУЧАСНОГО СВІТУ (ЛЮДИНА, ПРОСТІР, РУХ, ЧАС).

СИСТЕМА ЗНАТЬ У ПРЕДМЕТАХ «УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА» І «ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА»

Антонюк М.А.

The paper reveals the principles of systematization of educational content in school subjects "Ukrainian Literature" and "Foreign Literature". It stresses the necessity of general regularities of culture in the formation of integral vision of literature and, therefore, including it into scientific picture of the world.

В умовах реформи вітчизняної школи, а саме запровадження профільної освіти в старших класах, питання цілісності знань учнів набуває особливої ваги. Згідно з Концепцією Нової української школи, предмети, що не утворюють ядро певного профілю (математичного, природничого, гуманітарного тощо), будуть вивчатися як інтегрований курс у межах освітньої галузі, визначеної Державним стандартом повної загальної середньої освіти. Запорукою цілісності знань учнів, а відтак формування в них холистичного світогляду, наукової картини світу та національного життєствердного образу світу є сутнісна інтеграція знань на основі загальних закономірностей природи, суспільства, культури. Однак інтеграція знань може здійснюватися лише за умови, що знання, представлені певним навчальним предметом, становлять систему, тобто сукупність закономірно пов'язаних між собою елементів.

С. Гончаренко визначає навчальний предмет як «дидактично обґрунтовану систему знань, умінь і навичок, відібраних з відповідної науки чи мистецтва» [1, с. 222]. Необхідно з'ясувати, у чому полягає системність як провідний чинник організації навчального матеріалу в предметах «Українська література» та «Зарубіжна література». Так, у навчальній програмі із зарубіжної літератури для 5–9 класів перелічені різні чинники організації навчального матеріалу: якщо в 5–8 класах превалюють проблемно-тематичний та жанровий принципи, то з 9 класу провідним стає історико-літературний принцип, до якого в 10–11 класах додається мультикультурний. Навчальний матеріал з української літератури в 5–8 класах згрупований за проблемно-тематичним, а з 9 класу – за історико-хронологічними принципами. Підхід до вивчення літератури в старшій школі цілком відповідає традиційному академічному баченню вітчизняного письменства та трактуванню явища національної літератури у вищих навчальних закладах. Однак він не в змозі забезпечити системне бачення феномену літератури – як української, так і світової. Попри сформульоване в програмі з української літератури завдання – «усвідомлення літературного процесу як цілісної системи, що має свої природні закономірності й тенденції» [5] – шкільна освіта приділяє занадто мало уваги цим закономірностям, без яких неможливо досягти цілісності знань.

Державний стандарт повної загальної середньої освіти розглядає реалізацію навчального змісту літературного компонента освітньої галузі «Мови і літератури» як втілення чотирьох змістових ліній: емоційно-ціннісної, літературознавчої, загальнокультурної і компаративної [4]. Цей нормативний документ, по суті, робить рівноправними два дещо різні погляди на феномен літератури: з одного боку, розгляд її іманентної специфіки, з іншого – розуміння літератури як частини культури, яка в найзагальнішому розумінні є системою сенсів. Тому, на нашу думку, у шкільному курсі як української, так і зарубіжної літератури слід зробити акцент на тому, що література є частиною культури – як національної, так і загальнолюдської, а отже, її існування визначене загальнокультурними закономірностями.

В.Р. Ільченко виокремлює три найзагальніші закономірності природи, які об'єднують часткові закони природничих наук [2, с. 23–24]. Це закономірності збереження, періодичності та спрямованості процесів до рівноважного стану. У культурі теж можна виокремити власні закономірності, які не є тотожними закономірностям природи, але можуть бути співвіднесені з ними. Так, з-поміж закономірностей культури варто назвати:

закон спадкоємності, коли кожне нове явище бере свій початок з попереднього рівня культури і водночас дає поштовх майбутнім процесам;

закон перервності й неперервності в розвитку культури, який допомагає побачити своєрідні ціннісні й сенсові «розриви» в культурному процесі і водночас утвердити самототожність певної національної культури попри ці зсуви;

закон взаємодії культур, який увиразнює таку принципову якість культури, як її здатність до діалогу з іншою культурою, в результаті чого породжуються нові сенси, а отже, культури взаємозбагачуються [3, с. 14].

Зміст предметів «Українська література» та «Зарубіжна література» дає достатньо можливостей для виявлення дії цих закономірностей в українському та світовому літературних процесах. Крім того, їх можна прослідкувати як на мікрорівні (в межах конкретного твору), так і на макрорівні (в межах національної літератури). Особливості композиції літературного твору – обрамлення, повтори, паралелізм, образи-двійники тощо – викликають сильне естетичне переживання, оскільки є приватним виявом закономірності збереження і пов'язані з явищем симетрії. Ідейно-художній зміст літератури також демонструє дію закономірності збереження, адже незалежно від зміни культурно-історичних епох (бароко, класицизм, романтизм, реалізм, модернізм) література завжди утверджувала людське прагнення найвищого блага – істини, добра і краси. До речі, сама історія літератури зі зміною стилевих напрямів є досить наочним виявом закономірності періодичності: коли певний художній метод досягає свого найповнішого вияву – екстремуму – в його надрах народжується інший метод освоєння дійсності, що утверджує власні художні цінності, подекуди заперечуючи цінності свого попередника.

Саме такий підхід дозволить учням бачити ці навчальні предмети як систему знань, пронизану обов'язковими для всіх її елементів закономірностями, а не як більш-менш умовний набір ізольованих постатей і фактів. Пояснення літературного процесу на основі загальних закономірностей культури також дозволить учням включити ці знання в цілісність – наукову картину світу, сформовану на уроках природничих дисциплін, утворюючи з нею несуперечливу єдність – національний життєствердний образ світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Ільченко В.Р. Концептуальні основи формування наукової картини світу та образу світу учнів загальноосвітньої школи

- / В.Р. Ільченко // Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. праць всеукраїнського круглого столу, 12 березня 2018 р., Полтава / Інститут педагогіки НАПН України; Полтав. обл. ін.-т післядиплом. пед. освіти ім. М. В. Остроградського / [головн. ред. В.Р. Ільченко]. – Вип.10. – Полтава: ПОІППО, 2018. – С.16–32.
3. Морозова С. Культурологія. Часть 1: Учебное пособие для студентов всех специальностей / С.В. Морозова, Л.В. Оржековская, Н.В. Якушкина [и др.]; под ред. С.М. Прокопьева; Моск. гос. ун-т печати. – Москва: МГУП, 2010. – 248 с.
 4. Постанова КМУ від 23 листопада 2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#n9> (Дата звернення 18.02.2019 р.).
 5. Українська література. 5–9 класи : програма для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervonimdoc-2.pdf> (Дата звернення 18.02.2019 р.).

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Білик Н. І.

Development of teacher's communicative competence at New Ukrainian School, which requires a new quality of communicative qualities, is on the focus of this paper. It was emphasized that interaction and pedagogical communication between teachers, students and their parents is actual. It is determined that communicative competence of a teacher is a system which includes a number of other competences: speech, linguistic and linguistic.

Концепція Нової української школи є ідеологією реформи повної загальної середньої освіти. Усвідомлюючи завдання, які нині поставлені перед школою, вчителі працюють на кінцевий результат – виховання свідомого громадянина України, формування освіченої, творчої особистості, здатної жити й працювати у XXI ст., яка досконало володіє рідною мовою як інструментом спілкування, мислення, самовираження й пізнання світу. Першою у переліку 10-ти ключових компетентностей Нової української школи названо «спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час [2].

Зазначимо, що спільними для всіх компетентностей у Концепції названо такі вміння: читати і розуміти прочитане; висловлювати думку усно і письмово; критичне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; ініціативність; творчість; уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення; уміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект; здатність до співпраці в команді [там само].

У науково-педагогічній літературі проблема комунікативної компетентності педагогів широко висвітлена в працях Н. Волкової, Ю. Смельянова, В. Захарова, І. Зимньої, Н. Кузьміної, К. Лесик, С. Петрушина, Л. Петровської, Є. Прозорова, О. Сидоренка, В. Семиченко, Л. Ткаченко, Л. Філатової та ін.

Компонентами педагогічної комунікативної компетентності вчителя початкових класів є: когнітивний – включає знання у галузі психології спілкування та перцептивні здібності; мотиваційний – відображає прагнення до удосконалення комунікативних умінь та надбання комунікативних знань, інтерес до професії вчителя, гуманістична настанова на спілкування; мовний – складають знання про мову та мовні засоби, а також уміння застосовувати ці знання з метою ефективного спілкування; сенситивний – передбачає підвищену чутливість вчителя до педагогічних подій, наявність емпатії та особливої уваги до партнера зі спілкування; стратегічний – представляє собою здатність ефективно брати участь у спілкуванні і, залежно від умов, обирати для цього правильну стратегію спілкування, а також адекватну стратегію для підвищення ефективності комунікації; соціокультурний – передбачає організацію спілкування відповідно до соціокультурних норм [1]. Сполучення цих компонентів дозволить вчителю організувати ефективне спілкування, вирішувати педагогічні конфлікти та уникати загроз комунікації.

У Типовій освітній програмі для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, затвердженій наказом МОН України від 15.01.2018 № 36, означено профіль учителя початкової школи. Профіль, або опис компетентностей, відповідає Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленої розпорядженням КМУ від 14.12.2016 № 988. Головна ідея підвищення кваліфікації – забезпечити індивідуально-особистісне та професійно-діяльнісне самовдосконалення педагогів початкової школи завдяки активізації їхньої базової освіти, набутого професійного та життєвого досвіду. Визначено базові компетентності вчителя початкових класів: професійно-педагогічна, соціально-громадянська, загальнокультурна, мовно-комунікативна, психологічно-фасилітативна, підприємницька, інформаційно-цифрова.

Звернемо увагу на мовно-комунікативну компетентність учителя, яка включає такі чинники: володіння системними знаннями про норми і типи педагогічного спілкування в процесі організації колективної та індивідуальної діяльності; вміння вислуховувати, обстоювати власну позицію, використовуючи різні прийоми розмірковувань та аргументації; розвиненість культури професійного спілкування; здатність досягати педагогічних результатів засобами продуктивної комунікативної взаємодії (відповідних знань, вербальних і невербальних умінь і навичок залежно від комунікативно-діяльнісних ситуацій).

Отже, від рівня розвитку комунікативної компетентності вчителя залежить ефективність його професійної діяльності, що завжди набувається в соціальному контексті та вимагає від особистості усвідомлення таких властивостей: власних потреб і ціннісних орієнтацій, техніки своєї роботи; власних перцептивних умінь, тобто здатності сприймати навколишнє без суб'єктивних спотворень і «систематизованих білих плям» (стійких упереджень щодо тих чи інших